

Çin'den İki Yeni Kart

Prof. Dr. Sema Kalaycıođlu

Çin Komünist Partisi Merkezi Komitesi 18 Temmuz 2024 de partinin 20. Ulusal Kongresinde alınan kararları hayata geçirmek için reformların derinleştirilmesi ve ülkenin her alan ve her şehirde, her kırsalda ve sektörde modernizasyonu için kolları sıvadı. Şimdi kuşak-yol projeleri ile seddini aşan Çin “görülen gerekliliğe dayanarak” daha derin reform ve modernizasyon kartlarını oynayarak, yapay zekâ çağının rekabet duvarını aşmayı planlıyor. Gündemde yine planlama, plan ekonomisi ve politikası var. Ama bu defa reformların daha fazla dışa açılmaktan öte siyasi kurumları ve orduyu hedeflemesi ilginç. Bugüne kadar atılan adımlarla kurumların belli bir olgunluğa erişip görevlerini yerine getirerek, “ılımlı bir refah toplumu” yaratmayı başardığı ifade ediyor. Bundan sonraki aşamada “**sosyalist modernleşme**” ile ülke sınırları içinde bulunan her bireye etnik ayırım yapılmaksızın daha fazla refah sözü veriliyor. “**Çin Modeli**”, **İskandinav Modeline mi** dönüşüyor? Aklıma ilk gelen soru.

Kırk Yıllık Bir Modernleşme Öyküsünün Evrimi

Çin'in her bakımdan modern bir sosyalist ülke olabilmesi için yeni bir yolculuğun başlayacağı belli. Yeni bir uzun yürüyüşün başladığı ilan ediliyor. Büyük sözler veriliyor. Ama “**her alanda yeniden ulusal gençleşme (National Rejuvenation)**” ne demek? Ülkeyi bu düşünceyle yeni ufuklara taşımaktan ne kastediliyor? Göz boyayan, kulağa güzel gelen süslü ifadeler, Çin gibi bir ülkede de kullanılmaya başlandıysa verilen sözlerin ne oranda tutulabileceği tereddüt yaratıyor. Her yerde olduğu gibi yenilenme ve kabuk değiştirme zorunluluğunun Çin'de de kaçınılmaz olduğu muhakkak. Ülke içinde ve dışında ortaya çıkan karmaşık gelişmeler karşısında, **yeni bir bilimsel, teknolojik ve eğitim reformundan** söz ediliyor. Bunu 2035 yılına kadar yürürlüğe koyabilirlerse, dünyaya Çin modeli olarak takdim edilen kalkınma modelinin de yeniden gözden geçirilmesi söz konusu olacak. Halen Çin'de devletin tüm topraklar, enerji kaynakları ve mali sistem üzerinde başat rol oynadığı, ancak özel koşullarda yetki ve sorumluluğu özel aktörlere devrettiği hatırlanacak olursa, demek ki önce devletin daha az rol oynayacağı bir sisteme yürümeye hazırlanan bir Çin var. Kamu önderliğinin özel sektöre bırakması yeni bir buluş değil. Belki dönüşümleri tedrici bir titizlikle yapan Çin, Rusya'da olduğu gibi oligarkların çıkmasını ve bunların haksız kazanç elde etmelerini engelleyerek dönüşümün gerçekleştirilmesini planlıyor denebilir. Ama korkarım Çin oligarkları da zaten ortada. Ali Baba (Çin) Teknoloji Hangzhou, Zhejiang bunların ilk örneklerinden. Agile Property. Aigo. Amazon China. Amoi, Anbang ve AnTuTu akla ilk gelen birkaç başka örnek. Ancak belki bu komünist parti tercihli oligarkların başka ülkelerdekilerden en önemli farkı, vergi ve sosyal sorumluluklardan değil, aşırı ayrıcalıklardan muaf olmaları. Kamu önderliğindeki özel kapitalizmin halen on yeni işten dokuzunu, gayrisafi yurt içi hasılanın ise yüzde 60 yaratıyor olması, zaten dönüşümün yirmi yıldan bu yana tedricen başladığını gösteriyor. Bu belki hem Çin'in DTÖ'ye 2001 de üye olmasıyla, hem de Hong Kong ile birleşmesiyle ivmelendi. Ama asıl 1978 yılında yapılan reformlardan sonra Çin'in 40 yıl boyunca

kamu denetimiyle ulusal şampiyonlar yaratması başarısı, Çin Kalkınma Modelinin özü olmuştu. Öyle ki Dünya Bankası Çin kalkınmasını **“tarihte bir ekonomi tarafından gerçekleştirilen en hızlı sürdürülebilir genişleme(the fastest sustained expansion by a major economy in history)”** olarak tanımlamıştı. Bir ara bundan geri adım atıldı. Neden?

“ Modern Sosyalist Ülke” Olmak Ne Demek?

Başkan Xi Jinping 2012 yılında iktidara gelir gelmez, Çin devleti ekonomiyi yeniden avucunun içine aldı. Bu o zaman Çin’in geriye gittiğini düşündürmüştü. Oysa bu yeni bir koşuya başlamak için birkaç adım geriye gidilmesi hamlesiydi. Birçok kamu şirketinin büyümesi desteklendi. Hatta Çin’e yatırım yapan yabancı şirketlerden yönetim kurullarına bir komünist parti üyesini almalarını istendi. Xi Jinping yönetiminde **“Çin Modeli”** rekabetin denetiminden, yeniden üretimin denetimine döndü. Bu belki üretimde yeni bir modele ve uluslararası piyasalarda daha uzun soluklu ürün rekabetine hazırlanma amaçlıydı. Ama bu geriye gidiş kaynak israfına da neden oldu ve Çin’de özellikle kırsal kesimde altyapı yenileme ihmale uğradı. Evet, dünyanın her yerine ve yönüne Çin’den başlayan raylar döşendi. Ama güvenlik endişesi ile ülke içindeki travers ölçüleri, ülke dışındakilerden farklı tutulmaya devam etti. Şimdi iktidarda yerini ömür boyu güvence altına alan Xi Jinping’e karşı bu sınırlı sorumlu dışa açılmanın yarattığı kaynak israfını gören genç bir kadro mu oluştu? Yoksa **“yeniden gençleşme”** den biraz da Jinping döneminin de sonunun yaklaştığını mı anlamalı dünya? Xi Jinping kuşkusuz Çin’i kuşak-yol projeleri ile dünyaya açtı. Limanlar, askeri üstler, ticari ileri karakollar ve en zorlu yerlerde altyapı yatırımları, Çin’in görünürlüğünü arttırdı. Çin otomotiv sanayi, bu alana da model ve fiyat farkı yaratarak girdi. Ancak özellikle 2016 da Trump’ın ABD de iktidara gelmesi ile ABD ile ticari sürtüşmeleri arttı. Çin uydu teknolojileri ile dünyanın yüreğine korku salmaya başladı. Huawei ile casusluk yaptığı, opioidlerle dünyaya karşı bir uyuşturucu savaşı başlattığı iddia edildi. Ama en önemlisi küresel ekonomiye insan haklarını hiçe sayarak rekabet sokması eleştirildi. Şimdi belki en önemli değişimlerden biri insana haklar açısından verilen önem olacak. Yoksa bilimsel ve mesleki eğitim insana yapılan en önemli yatırım. Şimdi bunun sadece rejim için değil, insan refahı için olmasının mesajı hem içeriye, hem dışarıya veriliyor. Demokratik özellikleri olan otokratik **“Çin Modeli”** Batı için ideolojik bir rakip ve aba altından sopa, Çin denizinde açık, Kuzey Kore desteği ile örtülü tehdit anlamına geliyordu. Şimdi belki de yeni bir Trump dönemine ramak kalmışken bu yeni reform ve modernleşme açılımı, önce devasa ülkenin her köşesindeki Çinliye, sonra etnik kimliklere yapılan ayırım üzerinden Çin’i eleştiren batıya cevap.

Yüksek Standartlı Sosyalist Piyasa Ekonomisine Doğru

Piyasa Leninizm’i piyasalarda kamu denetimi ve **“beş alanlı bütünleşmiş plan”** ile **“dört kapsamlı strateji”** devam edecek. Ama artık ekonomik etkinliğe, üretim ve üretim faktörleri ilişkisine yani faktör verimliliğine daha fazla önem verilecek. Böylece 2035 de yüksek standartlı sosyalizme geçilecek. Piyasa güçleri kaynak tahsisinde daha fazla rol oynayacak. **Ya kamu denetimi ne olacak?** Kamu asli görevlerine odaklanacak. Yani Çin daha fazla güvenlik bütçesi mi ayıracak ve yatırımı yapacak? Ülkenin ekonomik kendine yeterliliği ön planda tutulacak. Bu ithal ikamesi demek. Ya daha fazla dışa açılma nasıl olacak? Yeni merkantilizm tercihi mi var? Bunlar çelişkili

hedefler. Ama Çin'in bilim, eğitim ve teknoloji hedefi ile kalkınma kalitesi yakalama tartışması gerçek. Bu açıdan ulusalcı çizgisi de tartışılmaz. Üstelik bu alanlarda yaptığı atılımları dünyaya çoktan ispatladı. Yine de demokratik süreçlerde nasıl ilerleme kaydedileceği pek anlaşılabilir değil. Liderlik ve parti arasındaki birlik bir akde vefa. Hukukun üstünlüğü vurgusu yeni. Kurumların güçlendirilmesi, istişari demokrasinin kurumsallaşmış ve gelişiminin sağlanması pek az ülkeye müyesser bir şey. Ama işte Çin bunu da listeye eklemiş. Yine de kulağa hoş geliyor. Sosyalist hukukun üstünlüğü sistemini Çin özellikleriyle iyileştirilmesi de yine bir muamma. İnsanların yaşam kalitesinin eşitlik ilkeleri ile bağdaştırarak yükseltilmesi, sosyal güvenlik, adil gelir dağılımı, eşit iş ve işte yükselme fırsatı, temel kamu hizmetlerindin modernleştirilmesi ve kullanıcı odaklı hale getirilmesi, erişimde kolaylık ve **“ortak refah”** 2024 ün şu çok sıcak günlerinde Çin'den dünyaya yayılan meltem esintisi gibi. Daha güzel bir Çin, daha gelişmiş bir çevre bilinci ve çevre yönetim sistemi, ekolojik dengenin ve kaynakların korunması, düşük karbon ekonomisi hedefi yeni dönemin kalın puntolarla yazdığı ana başlıklarından. Çin, insan ve doğa arasında daha iyi bir uyumu söz verildiği gibi 10 yıl içinde sağlarsa bu dünya için de önemli bir kazanım olur. Ama barış ve barışı gözetecek Çin'i görmek için 2035 i beklemek gerekmiyor. Bunun için Kasım 2024 seçimlerine ve Ocak 2025 de ABD de yönetimi kimin ele alacağına bağlı olacak. Tabii aynı zamanda Rusya ve Ukrayna savaşının seyrine.